

Tomo Korošec

Nekaj kazalnikov o znanju pisne knjižne slovenščine pri slovenskih srednješolcih

Članek je prikaz 31 izrazitejših napak v slovenskem pisanem knjižnem jeziku pri 500 abiturientih slovenskih šol. Gradivo je iz testnih nalog za sprejemni izpit na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani l. 1993. Ni le zbirka napak, ki nastopajo v sodobni pisni praksi in bi jih lahko naredili tudi kandidati v svojih pisnih izdelkih, ampak kaže, kako so v testnem besedilu razpoznavali posamezne izmed 31 napak ter v kolikšnem številu so jih popravljali. Iz članka se tudi vidi, katere od izrazitejših napak, prikazanih v jezikovnih priročnikih, slovenski abiturienti sploh prepoznajo kot napake, in katere od napak je v jezikovnokulturni vzgoji treba obravnavati kot še zmeraj ne zadosti uzaveščene, katere pa je jezikovnokulturno prizadevanje zadnjih dvajsetih let uspešno odpravilo, saj jih pretežna večina mlade generacije ne pozna več.

The study, which encompassed 500 high school graduates, is a survey of 31 serious mistakes in written Slovene. The material was taken from the 1993 entrance tests for the Faculty of Social Sciences in Ljubljana. However, it is not a collection of mistakes widespread in today's written usage, but a test of the candidates' ability to spot and correct typical mistakes. The study also shows how successful our efforts have been in the past twenty years in uprooting mistakes and where more work needs to be done.

Za ta prikaz so obdelani podatki, zajeti iz rešitev pisnih testnih nalog iz slovenskega knjižnega jezika, ki so sestavina kompleta nalog pri sprejemnem izpitu za vpis na Fakulteto za družbene vede v Ljubljani (iz leta 1993). Rezultati s testnih pol so bili za prvotni namen seveda obdelani drugače: izmed tridesetih (alternativno enaintridesetih) pravilno popravljenih jezikovnih šibkosti različne teže (pol točke ali ena točka) lahko kandidat zbere največ dvajset točk. Te se seštevajo z dosežki drugih testnih nalog in dajo s točkami za srednješolski uspeh seštevek, ki odloča o sprejemu na fakulteto.

Osnovni (in edini) namen testnega lista za vsakega kandidata je s tem izpolnjen in bogato gradivo ni bilo uporabljeno za druge namene. Podatek, ki naj v razponu od nič do dvajset točk govori o določeni stopnji kandidatovega jezikovnega znanja, je, kot vemo, glede objektivnosti dvomljive vrednosti, saj na osnovi omejenega števila odgovorov (kot pač pri vsakem izpitu) odloča o pomembnih rečeh. Vendar si je kaj bolj objektivnega in pripravnega težko izmisliti, za namene sprejemnega izpita pa še celo ne, saj je treba malodane čez noč pregledati od 1500 (letos že nad 2000) izpitnih listov.

Kakor pač podatek iz enega testnega lista za enega (s petštevlično šifro označenega) kandidata jemljemo z določenim pridržkom, pa **množica** izpitnih listov daje koristno stransko uporabnost, saj vsak številčni podatek — v našem primeru — pomeni odgovor na določeno jezikovno vprašanje, pravilnost oz. napačnost pa je tu mogoče določiti z veliko mero objektivnosti. Tak podatek, pomožen tolikokrat, da daje statistično značilno vrednost, pa je mogoče uporabiti kot koristen kazalnik o poznavanju posameznega jezikovnega pravila pri (srednješolski) populaciji. Povejmo to še drugače:

Če oceno o znanju oz. neznanju slovenskega knjižnega jezika na sicer objektivno ugotovljenih petih ali desetih pravih ali napačnih odgovorih pri posameznem kandidatu spremlja določen dvom (še posebej, če je npr. v izpitnem besedilu popravil napačno zvezo **izpod časti** v **pod častjo** ni pa popravil zaimka **čigar** v **kateri**, ko se ne nanaša na moško osebo), pa dejstvo, da je izmed 500 kandidatov, katerih testni listi so tu vzeti v razbor, zvezo **to je izpod časti** v **to je pod častjo** popravilo le 196 kandidatov, da je nadalje to zvezo 81 kandidatov bolj ali manj primerno predrugačilo, torej da je ostalih (upoštevanih) 223 ni čutilo kot napačno (pri nekaterih drugih jezikovnih napakah pa je pravih rešitev še manj), prepričljivo kaže, da je treba pri srednješolskem pouku takim napakam posvetiti veliko več jezikovnokulturne skrbi, pri napakah druge vrste pa temeljitejši slovnični ali pravopisni pouk. Prek statističnega intervala (plus minus štiri) lahko iz razmerij v številu 500 prenesemo število vseh lanskih 1500 srednješolcev z vso statistično zanesljivostjo na slovenske srednješolce.

Lahko bi seveda statistično obdelovali dosežene točke posameznih kandidatov, npr. to, da je bilo povprečje doseženih točk l. 1993 pri 1500 kandidatih nekako med 10 in 11 (od dvajset možnih) točk, da je 18 in več točk doseglo samo 15 kandidatov, od teh samo trije 20 točk ipd. A to bi — kot rečeno — govorilo o znanju oz. neznanju pisnega knjižnega jezika z določenim občutkom dvoma glede pravičnosti ocene, postavljene na osnovi omejenega števila vprašanj.

Zato bomo tu prikazali posamezne rešitve, ki s podatkom o pogostnosti kažejo na določeno stanje v jezikovni zavesti in so lahko napotek učiteljem slovenščine, dovoljujejo pa celo postavitev nekaterih jezikoslovnih diagnoz, zlasti jezikovnokulturnih.

Besedilo testne naloge je tako:

V spodnjem besedilu (v mastnem tisku) je več pravopisnih in skladijskih napak ter napak v besedju, frazeologiji in stavi vejic. Popravite jih tako, da boste vsako napako navedli pod eno tekočih števil, npr.

1. Knižni → knjižni,
2. vprašanje je ali pride → vprašanje je, ali pride,
3. dočim → medtem ko, ipd.

Podpisani bi rad ob tej priliki še povedal, da se mene, kot direktorja marketing-a očitno obtožuje, brez da bi se inšpekcija na licu mesta prepričala če sem podvzel vse mere, da bi se viški odvajali na odgovarjajoč način. Zato se napram meni ne postopa pravično in to ponašanje je izpod časti sedanji demokratični oblasti. Raznorazne obtožbe okrog takozvanega lobyja, čigar vodja bi naj bil jaz pa so čista izmišljotina in jih bom v vsakem slučaju pustil razčistiti preko nadležnega sodišča.

Besedilo je seveda izmišljeno, gostota raznovrstnih napak (30/31) v sedmih tipkanih vrsticah pa tolikšna, da najbrž izključuje možnost, da bi se tako besedilo pojavilo v živi jezikovni praksi. Daljše besedilo, torej besedilo z razredčeno gostoto napak, bi bilo sicer bolj "naravno", vendar je za reševanje lažje krajše besedilo, razpoznano kot samo za to priložnost narejeni vzorec. Napake je bilo tako lažje najti, kot bo prikazano, pa je tu tudi zavajalo, da so nekateri kandidati videli napako v vsaki besedi. Zdi se, da bi bili z vidika posameznega kandidata rezultati boljši, kot so, ko bi se za rešitev zahtevala izboljšava besedila **kot celote**. Možno je predpostaviti, da bi to resnično slabo besedilo kandidati izboljšali "po jezikovnem občutku". Take, seveda individualne izboljšave pa bi bilo skoraj nemogoče zajeti z objektivnimi številčnimi kazalniki. Naslednja, tej možnosti nasprotna zahteva pa bi bila, da bi kandidati dopolnjevali že izdelane liste v dvojice **napačno → prav**, kot so navedene v jezikovnih brusih. Tudi za objektivno točkovanje bi bil ta način lažji. Toda tako bi težko ilustrirali napačnost tistih besed, ki so napačne samo v tem sobesedilu, sicer pa so običajne in pravilne slovenske besede, seveda z drugačnim pomenom, npr. **mere, postopati, ponašanje, nadležen itd.**, prav te besede pa so (kot srbokroatizmi ali germanizmi) z vidika jezikovne kulture najizrazitejše in s stališča norme slovenskega knjižnega jezika najbolj občutljive, ker v slovenski besednopomenski sestav vrivajo razdiralne prvine in jih je zato treba kot napačne uzavestiti z jezikovno vzgojo. Ko bi zahtevali dopolnjevanje takega seznama dvojic **napačno → prav**, se seveda ne bi zgodilo, da so (preštevilni) kandidati "popravljali" besede, ki jih v tem besedilu sploh ni treba, npr. **razčistiti, odvajati**. V taki gostoti so mnogi kandidati za napačno ocenili skoraj vsako besedo, tako da so popravki praviloma slabše možnosti. A za določeno težavnostno stopnjo se je bilo pač treba odločiti.

O izbiri napak

Nesporno je, da je znanje jezika, materinega še posebej, lahko samo celostno in da takega celovitega znanja ni mogoče objektivno ugotoviti zgolj s testnimi izpitnimi listi. Poskus, da bi celovitost znanja izvajali iz znanja ene, domnevno najpomembnejše jezikovne prvine, bi bil tudi dvomljiv. Sorazmerno lažja pa je odločitev za **najizrazitejše** jezikovne prvine, to je take, pri katerih je kršitev knjižne norme zadosti enoumno pojmovanje kot jezikovna napaka. V našem izpitnem testu so te prvine **besedje, osnove pravopisa in skladnje**.

Zap. št. št.	Napačno → popravljeno	Štev. na 500	
		osnovne rešitve	drugo
1	priliki → priložnosti	299	1
2	mene kot → me kot	107	
3	mene, kot → mene kot	76	
4	očigledno → očitno	308	63
5	da se me obtožuje → da me obtožujejo	29	
6	marketing-a → marketinga	183	29
7	brez da bi → ne da bi	247	
8	na licu mesta → na kraju (samem)	37	222
9	prepričala če → prepričala, če	406	
10	prepričala če → prepričala, ali	15	
11	podvzel → ukrenil	22	177
12	mere → ukrepe	24	31
13	odgovarjajoč način → ustrezen način	61	131
14	napram → proti	343	92
15	postopa → ravna	59	23
16	ponašanje → obnašanje	308	79
17	izpod časti → pod častjo	196	81
18	raznorazne → različne	179	120
19	okrog → glede	37	111
20	takozvanega → tako zvanega	108	
21	takozvanega → tako imenovanega	422	
22	lobyja → lobija	100	110
23	lobija, čigar → lobija, katerega	192	
24	bi naj bil → naj bi bil	238	
25	bil jaz pa → bil jaz, pa	405	
26	izmišljotina → izmišljija	5	165
27	v vsakem slučaju → v vsakem primeru	381	12
28	pustil razčistiti → dal razčistiti	45	94
29	preko → prek	7	131
30	nadležnega sodišča → pristojnega sodišča	138	86
31	viški → presežki	129	12

a) Kot se vidi, so v našem besedilu zbrane besede in zveze, ki so kot srbokroatizmi in germanizmi nedovoljene za nevtralno rabo v knjižnem jeziku in so kot take zajete v normativnih določilih Slovenskega pravopisa 1962, tako da je glede njih mogoče z veliko gotovostjo domnevati, da so že dalj časa predmet jezikovnokulturne vzgoje v šolah. Večino teh besed in zvez prinaša najnovejši med jezikovnimi brusilci, tj. Sršenov *Jezik naš vsakdanji* (Ljubljana 1992). Avtorju so se nabrale skozi dolgoletno lektorsko prakso pri časopisu.

Da bi bilo ocenjevanje popravljenih napak nesporno, je bilo treba izbrati take, katerih neknjižnost (napačnost) ni bila nikoli predmet protipurističnih dvomov, torej jih je za napačne treba šteti brez pridržkov. To je važno tudi zato, da se pri

priznavanju popravka lahko točkuje kot pravilna predvsem ena ali vsaj ena beseda oz. zveza.

b) Pravopisni vidik zajema primere prevzemanja tujih besed glede končnic (marketing-a) in prečrkovanja znakov neslovenske abecede (lobyja).

c) Skladenjske prvine so vključene z vidika pisne skladnje, kjer se posamezne skladenjske enote v slovenskem jeziku zaznamujejo z vejico, in sicer vejico **pred** (na začetku, t.i. desnosmerno) in vejico **za** skladenjsko enoto (vejico na koncu, t.i. levosmerno). Glede besednega reda je zajet najizrazitejši in brez izjem določeni besedni red naslonk. Manj enoumna je napaka, ki zahteva popravek na naslonsko obliko osebnega zaimka (mene → me). Sobesedilo namreč (sicer komaj, a vendarle) dopušča razumevanje zaimka kot poudarjene, torej nenaslonske besede (MEne).

Preglednica popravljenih napak na str. 300 kaže osnovne (v priročnikih predpisane) rešitve in njih pogostnost, nato pa še število drugih popravkov, ki kažejo na to, da kandidati z napačno obliko sicer niso bili zadovoljni, izbrani popravki pa po večini ne pomenijo izboljšave, in kot bo nadalje razvidno, kažejo na nerazumevanje pomena napačne besede oz. zveze.

1. Prilika → priložnost

SP 62 navaja ob prvem pomenu (prilika = parabola) v ležečem tisku 2. pomen *priložnost*, to pa v tem pravopisu pomeni **boljše**, pravzaprav kar predpisano možnost, Sršen (138) govori o "stilno okorni in pomensko manj ustrezni rabi" in za edninsko obliko določa boljše **priložnost**, za množinsko (ki je izrazit srbokroatizem) pa **razmere**. V edninski obliki bi jo bilo mogoče šteti za pogovorno. Tristo ustreznih rešitev spada med najugodnejše (en kandidat je **ob tej priliki** popravil v **takoj**).

2. mene kot → me kot

V številu 107 so zajete rešitve, ki pomenijo samo spremembo na naslonsko obliko, ker je pravilna opustitev vejice, zaznamujoče povedkov prilastek, predvidena v tretji vrsti. Glede na dvoumno zastavljeno sobesedilo je število rešitev še znosno, ne moremo pa vedeti, ali so ostali kandidati naslonsko rabo prezrli ali pa so obliko **mene** razumeli kot poudarjeno in torej pravilno.

3. mene, kot → mene kot

Nerazpoznavna povedkovega prilastka pri veliki večini kandidatov (kar 52 kandidatov je vneslo vejico na konec pov. prilastka tj. *kot direktorja marketinga, očigledno...*) kaže na šibko pisno obvladovanje te skledenjske kategorije.

4. očigledno → očitno

SP 62 tu zahteva *očitno*, Sršen pa *očitno, jasno*. Neslovenskost te besede je "očigledna", tako da je 308 popravkov kar ugoden rezultat. Trije kandidati so se iskanju prave besede izognili s tem, da so predvideli izpustitev besede **očigledno** (in tega ne štejem za popravek na bolje), drugi predlogi izboljšav (razen petih navedb besede jasno) pa to niso: brez dokazov 1, brez razloga (-ov) 2, dejansko 2, izgleda 2, javno 6, kot izgleda 1, kot (vse) kaže 3, najbrž 1, namerno 1, naravnost 3, navidez 1, navidezno 2, nazorno 1, neposredno 1, nepravilno 2, neprikrto 1, očitajoče 1, očitvidno

6, odkrito 1, po vsej verjetnosti 2, pred očmi javnosti 1, ravno tako 1, razvidno 1, resnično 1, verjetno 4, vidno 4, vsekakor 1, vsestransko 1. Tolikšno razumevanje besede **očigledno** dopušča vsaj teoretično možnost, da beseda pri mnogih kandidatih ni v zavesti (niti kot napačna) in bi se to smelo šteti za uspeh jezikovnokulturne vzgoje. Pri nekaterih drugih besedah bo to še izrazitejše, zato je torej vredno teoretičnega premisleka.

5. da se me obtožuje → da me obtožujejo

Izločitev trpnika je bila tako in tako predvidena kot alternativna možnost. Z vidika besedilne stilistike bi bil tukaj trpnik sprejemljiv, a si glede na raven ostalih rešitev ne upam trditi, da ga je tako velika večina kandidatov pustila v besedilu prav na podlagi tega stilističnega premisleka.

6. marketing-a → marketinga

Da je ta pisna okornost pri vključevanju prevzetih besed v sklanjatveni vzorec sorazmerno pogosta (v podnapisih nekaterih televizijskih filmov celo dosledna!), kaže tudi to, da jo je 288 kandidatov pustilo nepopravljeno, v tej skupini pa jih je 34 vneslo tak popravek tudi pri besedi **lobi**, tj. *loby-ja*. Drugi predlogi: Marketing-a 6 (pisava z veliko!), prodaje 3, proizvodnje 1, trgovine 2, trženja 16, tržišča 1. Odgovor *trženje* se je točkoval kot uspešen popravek.

7. brez da bi → ne da bi

Visoko število pravih rešitev kaže na to, da se ta germanizem v šolah uspešno odpravlja. Sliko malo kvari dejstvo, da je kar 71 kandidatov vneslo "popravek" tako, da so zapisali vejico pred **da**: *brez, da bi*.

8. na licu mesta → na kraju (samem)

Kar je bilo rečeno pri točki 4, velja še v večji meri tukaj. SP 62 zahteva namesto tega papirnatega uradniškega frazeologema (srbokroatizma) zvezo *na kraju (samem)*, Sršen (75) pa: *na kraju samem, tam, kjer kaj je, kjer se kaj zgodi, dogaja; takoj, pri priči, brez odlašanj, nemudoma, neutegoma*. Zveza **na kraju (samem)** izraža prostorski pomen (pri Sršenu so druge prostorske zveze dejansko razlage, ne boljši predlogi) in ta bi veljal tudi v našem besedilu. Vendar so **na licu mesta** kandidati razumeli tudi časovno (53 jih je). Nizko število popravkov **na kraju (samem)** in visoko število različnih drugih predlogov (222) najbrž kaže na to, da se ta napaka pri jezikovnem pouku ne obravnava, ker je učenci (vsaj) ne pišejo. Rekli bi, da spada med odpravljene napake. Druge rešitve (prostorski pomen): na mestu samem/na samem mestu 60, na mestu 37, na mestu dogodka 7, na mestu dogajanja 11, na določenem mestu 3, na dotičnem mestu 1, na tistem mestu 1, na predpostavljenem mestu 1, na kraju 4, na kraju dogodka 22, na kraju dogajanja 8, na kraju dejanja 1, na samem kraju 1, na kraju mesta 9 (!); (časovni pomen): ob dogodku 1, takoj ob dogodku 1, najprej 1, neposredni 3, pripriči (!) 1, takoj 46; natančno 2.

9. prepričala če → prepričala, če

Vejica pred pogojnim **če** se zdi za stopnjo sprejemnega izpita na fakulteto

nekoliko prelahka, saj je "osnovnošolska". Toda ali jo je skoraj sto kandidatov preprosto prezrlo?

Naj bodo kar tukaj navedena mesta, kjer so kandidati vnesli napačne vejice:

- Podpisani, bi rad 174 (!)
- marketinga, očigledno 5
- Zato, se 11
- zato se, napram 3
- pravično, in to 31
- obtožbe, okrog 10
- čigar vodja, bi naj 7
- izmišljotina, in jih 22
- razčistiti, preko 2.

Presenetljiva je zlasti visoka pogostnost vejice za posamostaljenim deležnikom v vlogi osebka. Bilo je sicer nekaj popravkov z navedbo imena in priimka (*Podpisani XY*), kar je v teh uradnih besedilih možno, a vsebinsko in skladijsko neobvezno. Vejica bi bila edino možna, če bi bil *podpisani* samostalniški pristavek k prvoosebniemu *jaz*, torej: **jaz, podpisani XY**. Morda so kandidati tu pomešali ti dve obliki, drugače tako pogoste pomote ni mogoče razložiti. Je pa to dobro opozorilo, da je treba zvrstnosti besedil v šolah posvetiti več pozornosti.

Edina kolikor toliko smiselna vejica je v položaju **izmišljotina, in jih**. Tu je med stavkom dejansko razmerje sklepalnosti-posledičnosti (so izmišljotina, zato jih bom). Gre za nekakšno "skladijsko kategorialnost" prirednega **in**, ki je (od biblije dalje) bolj prireden kot vezalnoprireden in je danes vsaj v protivnem in sklepalno-posledičnem priredju znak nepripravljenega govornega sporočanja. Tu skladijska teorija še ni izrekla zadnje besede, a to velja kvečjemu za vezalnopriredni **in**, drugače pa je skladijska vejica v knjižni slovenščini visoko normativno ločilo s skoraj nikakršno sporočanjso poljubnostjo (na določenih mestih skladijskega razmerja samo ali **je** ali pa je **ni**). Tukaj si drznem postaviti trditve, da več kot polovica slovenskih srednješolcev ob koncu srednje šole ne obvlada dobre polovice pravil za pisavo vejice (pravilo, zajeto v tukajšnji točki 25, hvalabogu ne spada v okvir te trditve).

10. prepričala če → prepričala, ali

SSKJ I (1970, 282): 7. *v odvisnih vprašalnih stavkih za uvajanje vprašanja*: vprašal sem ga, če je res. Slovar brez socialnozvrstnega kvalifikatorja. Drugače Toporišič (SS 1984², 374): "Če v predmetnih stavkih je stilno zaznamovan; zveni pogovorno. Navadno knjižno je *Ne vem, ali bo prišel*." Strinjam se s pogovornostjo če-ja, tako da bi ga v knjižnih besedilih visoke zahtevnosti štel za šibkost, a kaj, ko uide tudi slovničarju: "... in se spraševal, kaj bo in če se ne bo enako zgodilo tudi s Krpanom." (J. Toporišič, Slovenski jezik 1, 1965, 228).

11. podvzel → ukrenil, 12. mere → ukrepe

SP 62: podvzeti (zaznamovano s krožcem, tj. "beseda ali zveza za knjižno rabo ni dovoljena"), podvzeti korake, ukrepe *narediti, storiti, ukreniti, kar je potrebno*. Sršen (120): ukreniti kaj, lotiti se česa, stortiti, narediti, uporabiti, uveljaviti kaj, zastaviti

delo za kaj, vzeti v delo, vzeti stvar v roke, začeti kaj, sprejeti ukrepe, ukrepati, odločiti se za kaj, truditi, prizadevati si za kaj, zavzeti, zavzemati se ... Napaki je najbolje obravnavati skupaj, ker popravki **podvzel ukrenil** vključujejo tudi odpravo besede **mere** (popravek ***ukreniti mere** se ni pojavil), popravki **mere** → **ukrepe** pa ne vključujejo odprave besede **podvzeti**, tako da je za mnoge kandidate možna raba **podvzeti ukrepe**. Poleg popravka **podvzeti** → **ukreniti** je 177 takih, ki se ukvarjajo z iskanjem "boljše" rešitve, vsi pa kažejo na to, da jim ni jasna celotna frazeološka zveza *podvzeti vse mere* (in to je dobro; tudi tu gre zelo verjetno za "odpravljeno napako", vsaj pri najmlajši generaciji): izmeril 1, izpolnil 2, izvedel 2, napravil 6, naredil 22, navedel 1, opravil 3, poduzel 1, poskrbel 1, poskusil (vse) 4, povzel 21, predvidel 1, prevzel 5, pred vzel (!) 1, premislil 1, pregledal 2, prekršil 1, presegel 2, preštel 1, pretehtal 1, prevzel 38, prilastil 1, ravnal 1, sprejel 7, storil vse 5, uporabil 16, upošteval 20, vzel 1, zajel 2, zavzel 1.

Poleg popravkov **mere** → **ukrepi** (24) je 31 takih, ki ohranjajo besedo **podvzeti**, besedo **mere** pa nadomeščajo: (podvzeti) vse (potrebno) 7, dolžine 1, meje 1, merilo 5, možnosti 4, načine 8, namere 1, postopke 2, račune 1. Najbližje ustreznosti rešitvi je 19 kandidatov, ki so popravili frazeologem kot celoto, tj. *podvzel vse mere* → *ukrenil, storil vse potrebno*.

Druge, vsebinsko še ustrezne rešitve, ki vse potrjujejo domnevo, da mlajša generacija frazeologema **podvzeti vse mere** nima v (aktivni) jezikovni zavesti, so: naredil vse, kar je bilo v moji moči 1, naredil, kar je bilo mogoče 1, opravil vse potrebno 2, poiskal vse možnosti 1, poiskal vse rešitve 1, poskušal na vse načine 1, poskušal vsa pooblastila 1, postoril vse potrebno 1, poskrbel za vse ukrepe 1, pravilno postopal 1, pravilno ukrepal 1, preizkušal vse možnosti 1, preučil vse (možnosti) 5, preveril vse možnosti 1, ravnal pravilno 1, ravnal po pravilih 1, storil, kar je bilo v moji moči 2, ukrenil vse, kar je bilo potrebno 1, ukrenil, kar je bilo v moji moči 1, ukrepal na vse možne načine 1, uporabil vse metode 1, vse možnosti 1, vse pogoje 1, vse postopke 1, vse sile 1, vsa sredstva 2, upošteval vsa merila 1, vse možnosti 2, vsa pravila 1, uvedel vse postopke 1.

13. odgovarjajoč način → ustrezen način

Ta germanizem (SP 62 ga navaja s krožcem, Sršen, 107, pa: ustrezen, pravi, primeren, pripraven, prikladen, ugoden) bo v jezikovnokulturnih priročnikih treba še nadalje odpravljati in v šolah nanj še vztrajno opozarjati, saj 61 popravkov na **ustrezen**, 36 na **primeren**, 21 na **pravilen**, en popravek na **pravi** (skupaj 119 dobrih popravkov) kaže na njegovo zakoreninjenost, drugi popravki pa na nezmožnost najti pravilno besedo; dogovarjajoči 1, dogovorjen 8, določen 2, odgovoren 11, odgovarjajoč 2, odgovarjujoč 10 (!), odgovarjajoči 28, bolj odgovoren 1, predpisan 3, razumljiv 1, sprejemljiv 1, zadovoljiv 1, zakonit 1; pravilno 3.

14. napram → proti

SP 62 ima *napram* s krožcem in predpisuje **do, proti, nasproti**, Sršen (91) pa od teh še: v nasprotju z, v primeri, v primerjavi z.

Neslovenskost tega predloga je bila pri prevladujoči večini kandidatov dobro razpoznavna, sicer pa ga je še mogoče slišati in brati pri manj izobraženih osebah, pri

srednji generaciji je nemara znak pogovornosti. Druge rešitve: naproti 13, naspram 2, do mene 10, nasproti 11, v odnosu do mene 1, glede mene 2, z mano (menoj) 24, zoper (mene) 28. En kandidat je navedel popravek celega stavka: Menim, da postopek ni pravičen.

15. postopa → ravna

Ta srbokroatizem je še v govorni in pisni rabi in tudi število pravih rešitev kaže, da velike večine pripadnikov mlade generacije ne moti. SP 62 in Sršen ga seveda odklanjata in zahtevata **ravnati**. Besedo najbrž vzdržuje v rabi nepredložno rabljeni slovenski glagol v pomenu "hoditi brez določenega namena", potikati se, glagol **postopati** pa se tudi prav lahko nasloni na samostalnik **postopek**, kot da bi bil izpeljanka in samostalnika. Ne samo pomensko, tudi besedotvorno torej *postopek* > *postopati* (izvesti, narediti postopek) ni daleč od *veslo* > *veslati*. Na napako bo zato treba tembolj vztrajno opozarjati.

Druge rešitve: deluje 1, nastopa 2, obnaša 3, pristopa 1, sodi 1, ukrepa 15.

16. ponašanje → obnašanje

SP 62 tega srbokroatizma nima, Sršen (126) pa za *ponašanje* ponuja boljši besedi **vedenje, ravnanje**. Presenetljivo je, da je takó veliko število kandidatov navedlo možno slovensko ustreznico **obnašanje**, ki v tem pomenu ni primerna za naše besedilo. Pravilna je **ravnanje**, ki jo je navedlo 25 kandidatov. Druge rešitve: dejanje 2, delovanje 2, obravnavanje 1, odločanje 1, odnos 11, oporekanje 1, početje 1, podtikanje 1, postopanje 7 (prim. št. 15!), postopek 2, ravnanje 25, vedenje 25.

17. izpod časti → pod častjo

Zavest o napačni rabi predloga **izpod** (pravilnega samo za izražanje premikanja, smeri **od - k**) je v primerjavi z drugimi napakami sicer malo boljša, vendar preštevilni povsem ponesrečeni poskusi pričajo, da dela kandidatom ta napaka velike teževe. Od 196 ustreznih izboljšavah so še nekoliko bolj nerodne: je nečastno 21, je nemoralno 2, je neodgovorno 1, je neprimerno 5, je neugledno 1, je neustrezno 2, je ponižujoče 2, je sramota 1, je v sramoto 1, je sramotno 3; ni primerno 3, ni v čast 17, ni v ponos 1, ni v prid 1, ni v skladu 3; začudenje vzbujajo predlogi: je pod čast 1, je pod častmi 2, je pod nivojem 1, je iz podčastjo (tako!) 1, je iz pod časti (!) 2, je **ispod** časti 2, je izpod ravni 2, je spod časti, je pod častno (tako!) 1, je podčastno 1, ne v nečast (!) 1. En kandidat je zapisal: si ne šteje v čast.

18. raznorazne → različne

SP 62 te čudne reduplikacije ne navaja, Sršen pa jo je gotovo nabiral v časopisnih prispevkih (neizobraženih avtorjev). Za *raznorazni* predlaga (147) boljše: razni, različni, najrazličnejši, zelo različni, raznovrstni, mnogovrstni, vsi mogoči, raznoteri. Poleg popravka na **različne**, ki se tu zdi najbolj naraven, je v testnih listih še 120 drugih popravkov: najrazličnejše 6, nekatere 1, mnoge 5, prenekatero 2, razne 46, raznolike 2, razno razne (!) 4, raznovrstne 35, razno vrstne (!) 1, številne 4, take (takšne) in drugačne 3, vsakršne 1, vsakovrstne 1, vsemogoče 3, vsestranske 1, vse vrste 3, vseh vrst 1, vsevrstne 1.

19. okrog → glede

Napaka je star germanizem, vendar se v šolah nanj veliko premalo opozarja. SP 62 navaja zglede **pogovarjati se okrog česa** in v ležečem tisku dodaja *o čem*. Sršen ima za **okoli/okrog** boljše predloge: o tem, v zvezi, v povezavi s čim, glede česa, kar zadeva. Druge rešitve so: o 15, okoli 81, proti 2, v povezavi 1, v zvezi 7, zaradi 5.

20. takozvanega → tako zvanega, 21. takozvanega → tako imenovanega

Napaki bomo obravnavali skupaj, čeprav se testne rešitve v pravopisnem pogledu bistveno razlikujejo. Zanimivo je, da je sploh največ kandidatov zapisalo pravilno obliko (narazen) **tako imenovani** (422), vendar jih je hkrati 108 popravilo samo pisavo (**tako zvani**), ne pa tudi **zvani** → **imenovani**.

22. lobyja → lobija

Ta naloga je hotela preveriti zavest o tem, kako se pisno vključujejo prevzete besede, zapisane s črkami, ki jih slovenska abeceda nima. Beseda **lobi** je kot sveže prevzeta beseda za ta preskus primerna, rezultati pa niso spodbudni. Sto pravih rešitev je itak premalo za misel, da so pravila tu znana, druge rešitve, ki jih je kar preveč (gl. tudi točko 6!), pa slab občutek še povečajo: lobbija 1, lobbyja 4, loby-a 5, loby-ja 34, "lobyja" 23, hobyja 4, Lobija 6, Lobyja 12, Loby-a 3, Lobyja 2. So tudi poskusi slovarjenja, žal preokorni ali pomensko zgrešeni: delovne skupine 1, izbrane skupine 1, koncertna 1, kroga ljudi 2, naveze 2, skupine 4, skupine pritiska 1, stranke 1, zadeve 1, združenja 1, zveza 1.

Beseda **lobi**, tudi glagol **lobirati**, se v sedanjem času pojavlja v dnevnem časopisju tako rekoč vsak dan, zato bi jo dijaki morali bolje poznati. Ali gre za premajhno aktualno "načitanost"?

23. lobija, čigar → lobija, katerega

Razlika med **čigar** in **kateri** je v slovnici, slovarskem delu pravopisa, pri Sršenu (naravnost obsežno) obdelana in doslej nesporna. V šoli jo je treba naučiti. To je vse. 192 pravih rešitev je odločno premalo.

24. bi naj bil → naj bi bil

Čeprav dobra polovica pregledanih testnih listov vsebuje pravilno rešitev, je za tako strogo določeno pravilo, kot je pravilo o besednem redu naslonk, število 138 hudo prenizko. Ali si je mogoče zamisliti, da je polovica kandidatov napako prezrla spričo razumljive izpitne treme, ali pa napačno tudi govorijo in pišejo? Kako bi to še lahko zanesljivo ugotovili?

25. bil jaz pa → bil jaz, pa

Ta vejica na koncu desnega stavčnega prilastka (oziralnega odvisnika) je ena redkih nalog, ki kandidatom ni delala težav, saj je število 405 pravih rešitev kar veliko.

V tem številu so zajete tudi (pravilne) vejice, ki so levosmerne, tj. končujejo stavčni prilastek, v katerem je izpuščen osebni zaimek **jaz**:... *lobija, katerega vodja naj bi bil*, ...; to možnost je navedlo 25 kandidatov, kar kaže, da so v šoli obravnavali pravilo o izpuščanju nepoudarjenega osebnega zaimka (značilnega za pogovorni jezik). Načelno

vzeto, velja to pravilo tudi v tem besedilu, prav tako pa je treba dopustiti, da je tvorec hotel poudariti ravno **jaz**:... *katerega vodja naj bi bil JAZ*. ...; ta popravek je bil sicer nepredviden, a je bil kandidatom priznan s točko, zanimivo pa je, da so ga brez izjeme navedli samo tisti, ki so sicer zbrali komaj zadovoljivo število točk. Tega ne znam pojasniti.

26. izmišljotina → izmišljija

SP 62 ima za *izmišljotino* tri ustreznice v ležečem tisku, kar je, kot vemo, tudi vrsta normativnega določila: izmislek, izmišljava, izmišljija. Sršen (59) ima prikladnejša zaporedja: izmišljija, izmislek, izmislica, zato je kot osnovna rešitev vzeta beseda **izmišljija**, čeprav je takih samo pet, druge, skupaj 165, pa so slabše ali pomensko zgrešene: izmislica 1, domišljija 1, so (čisto) izmišljene 27, izmislijotina (!) 1, izmišlijotina 1, izmišljina 1, izmišljenost 3, izmišlotina 2, izmišljutina 1, so (popolna) laž 57, so neosnovane 1, so neutemeljene 2, so neresnica 43, so neresnične 18, neresničnost 1, nemisel 12, poditkanje 1, niso resnične 2. Vsekakor je na to, za neskrbni pogovorni jezik značilno besedo treba še nadalje opozarjati.

27. v vsakem slučaju → v vsakem primeru

Število pravih rešitev je zadovoljivo. Napaka so v šolah najbrž enoumno popravljiva, zato je drugih rešitev malo: na vsak način 2, sigurno 1, vsekakor 4, zagotovo 3. Stran od tega pomena kažeta popravka ne glede na okoliščine 1, v vseh primerih 1. Dva kandidata pa sta besedo **slučaj** še potrdila: v skrajnem slučaju, za vsak slučaj.

28. pustil razčistiti → dal razčistiti

Ta stari germanizem je v pogovornem jeziku še zelo živ, za knjižni jezik pa nedopusten. SP 62 ima za (s krožcem) *pustil te je pozdraviti* pravilnejše: *dal, rekel, velel, ukazal, naročil pozdraviti*. Sršen pa ima možnosti še več. Pravzaprav je nerazumljivo, da je pravih popravkov tako malo. Tudi tisti, ki menijo, da se lahko glagol **pustiti** tukaj preprosto izbriše (teh je 57), tj. bom razčistil, so izbrali pomensko nepopolno izboljšavo. Druge rešitve so še: dovolil 3, poskusil 1, prepustil 16 (razčistiti), dal v obravnavo 7, dal v razpravo 1, predal v obravnavo 1, predložil v obravnavo 1, predložil v rzsodbo 2, ovdal na sodišču 1, zahteval razčistiti 2, zahteval, da jih razčisti 1.

29. preko → prek

SP 62 ima **preko** *čez, prek*. "Puščica opozarja, da beseda ali zveza ni najbolj domača in najboljša ..." Nobenega dobrega razloga ni, da bi v slovenščini uporabljali predlog **preko**, ko povsem ustreza **čez**, kot **prek** pa je možen in koristen v zvezi s samostalniki, s katerimi skupaj izraža **posredovanje** (nem. **durch**). *Iti preko mosta* res ni bogvekaj, čeprav je tako rabo slišati tudi na televiziji, *upravljati prek namestnika* pa je sprejemljivo tudi za knjižni jezik (predlog **po** ni tu nič bolj eleganten). Kaže, da v šolah tega ne upoštevajo in da dajejo prednost rešitvi, ki ni rešitev, to je opuščanju predloga **preko** tudi v pomenu **prek**. Kar 68 rešitev je takih, druge pa so še: *čez* 2, na (tj. bo dal na sodišče) 27, po 1, pred 3, pri 7, s pomočjo 4, skozi 1.

30. nadležnega sodišča → pristojnega sodišča

Ta robati srbokroatizem ima SP s krožcem: °**nadležen pristojen**. Zanimivo je, da so se rešitve pri tej napaki oblikovale v dve izrazito nasprotujoči si skupini: 138 kandidatov napačno rabo pozna in jo zna tudi popraviti, ostanek pa bodisi ne ve, kako bi jo popravil, ali pa je sploh ne pozna, saj gredo druge rešitve (razen nemara treh) povsem stran od zgornjega pomena. To so: deželnega 1, dolgotrajnega 2, izpostavljenega 1, nadlegujočega 1, nadležnega 2, nadrejenega 4, nadzornega 1, najvišjega 1, naslednjega 1, neprijaznega 3, neprijetnega 1, nepotrebne 1, občinskega 1, odgovarjajočega 1, odgovornega 17, pooblaščenega 2, pravnega 1, predloženega 1, predstojnega 2, primerne 3, temeljnega 1, upravnega 1, ustavnega 1, ustreznega 10, višjega 14, vrhovnega 10, zgornjega 1, zoprnega 1, zadolženega 1. En kandidat se je poskušal rešiti tako, da je zvezo nadomestil: po sodni poti.

Besedo **nadležen** v pomenu **pristojen** je najbrž mogoče šteti k odpravljenim napakam in jo iz jezikovnokulturnih priročnikov izločiti, da bo naredila prostor drugim, bolj perečim.

31. viški → presežki

SP 62 ima poleg običajnega pomena (višek predrznosti) še **ovišek-presežek**, enako Sršen. Beseda je v rabi še živa in je nanjo treba opozarjati, saj število popravkov ni zadostno. Drugih dvanajst rešitev pa razen ene kaže, da kandidati besede pač ne znajo z ničemer nadomestiti: odvečna sredstva 2, odvečni delavci 3, ostanki 1, prekomerni dohodki 1, presežne vrednosti 1, profit 1, stroški 1, vrhunci 1.

Naj bo tu omenjeno še nekaj, kar sicer ne spada več v zamišljeni okvir tega prikaza, a škodovalo ne bo.

Kot je bilo rečeno, so po krivdi velike zgoščenosti napak v kratkem besedilu nekateri, pravzaprav številni kandidati osumili napačnosti tudi besede, ki niso take. Prvi zgled je beseda **razčistiti**, ki je v tem besedilu povsem na mestu, tako da je kandidate (111 jih je) nemara zapeljala njena blaga ekspresivnost (ki tu ustreza tvorčevi prizadetosti). Predlogi za izboljšave pa so: dognati 1, obravnavati 5, odločati 1, odločiti 2, pojasniti 3, preiskati 2, presoditi 1, preveriti 2, preučiti 1, rasčistiti 2, raziskati 15, razjasniti 16, razložiti 2, razrešiti 41, rabsoditi 10, razvozlati 2, rešiti 3, urediti 4.

Drugi zgled pa pravzaprav kaže na omejeno razgledanost. Veliko (71) knadidatov je "popravilo" besedo **odvajati**, ki je termin v upravnoadministrativnih strokah (te pa vsakdanjemu življenju le niso tako nedostopne, kot je npr. genetika). Kandidati pomena besede **odvajati** preprosto ne poznajo, če smemo sklepati po "popravkih": dogajali 1, izdajali 2, izločali 1, izločevali 1, izvajali 4, izplačevali 1, nakazovali 2, obračunavali 1, oddvajali 2, odvedli 1, odvijali 6, odlivali 2, odpovedovali 1, odpravljali 14, odpuščali 5, odstavljali 1, odstranili 2, odstranjevali 3, odtekali 5, odvažali 1, porabljali 1, prelivali 1, prenašali 1, prestrukturirali 1, razdeljevali 1, razvrščali 1, reševali 1, ugotavljali 1, uporabili 2, uporabljali 1, upoštevali 1, upravljali 1, usmerjali 2, vršili 1, zmanjševali 1.

Sklep

Škoda bi bilo, ko bi tako obsežno gradivo, ki sicer ni nastalo z namenom, da bi bilo razgrnjeno v tem prikazu, ostalo izkoriščeno samo za prvotni namen, to je

pridobitev (številčnih) ocen za sprejemni izpit na fakulteto. Jezikovnokulturne šibkosti v besedju, osnovne pravopisne in skladenjske napake so v pisnih besedilih takoj opazne, tako da so najizrazitejše znamenje slabe pismenosti, reklo bi se, jezikovnokulturne nevzgojenosti. Ker se nad nizko stopnjo pismenosti tako radi zgražamo, in iz tega prikaza se lahko vidi, da bo tako še naprej, je treba kaj ukreniti najprej tam, kjer se vse začne, v šoli. Številčni podatki, ki jih je tu mogoče uporabiti s statistično zanesljivostjo, niso spodbudni za vso srednješolsko populacijo v Sloveniji. Priročnikov za urjenje v jezikovnokulturnih zadevah imamo kar nekaj, le uporabljati jih je treba in dvigniti strogost pri ocenjevanju neznanja. Za odpravljanje pisnih napak, prikazanih v tem razboru, je treba pri univerzitetnem študiju vzeti čas, namenjen pomembnejšim zadevam. Odpraviti pa jih je seveda nujno. Zgornji prikaz je zato dan v razmislek in spodbudo učiteljem slovenščine na naših, zlasti srednjih šolah. Za jezikovno presojo so tu koristni podatki, ki kažejo, da se je spremenilo stanje glede nabolj tipičnih in vsaj tri desetletja po pravici preganjanih srbokroatizmov in germanizmov. Mnogi so bili z jezikovnokulturno vzgojo odrinjeni in jih v zavesti mlajše generacije ni več.

Summary

Some Indicators of the Proficiency of Slovene High School Students in Written Standard Slovene

The material for analysis was taken from 500 tests, randomly chosen among 1500 entrance tests for the Faculty of Social Sciences. The aim was to check the degree of proficiency in written Slovene on the basis of the candidates' ability to recognize mistakes in the use of vocabulary, in the writing of suffixes in the inflected forms of foreign words (marketing, lobby), in word order and the use of the comma. The candidates were not asked to write an essay of their own, but were submitted a ready-made text and asked to identify the mistakes in it. The guidelines used were the Practical Slovene Usage of 1962 and a recent language manual (*Our Everyday Language* by Janez Sršen, Ljubljana, 1992), which covers recurrent language blunders.

The conclusion is that the proficiency of high school graduates in recognizing mistakes in standard written Slovene is still not satisfying, though some progress has been made, especially in the identification of Serbo-Croatisms. However, the use of some Germanisms is surprisingly tenacious, although some have been uprooted for good, to the point that some students did not know what they were supposed to mean.